

cerkve, spremenjene v mošeje. Vidimo jih povsod, najlepše so v kraju Göreme, ker so vsekane v živoskalne roglje. Presenetljive priče preteklosti in zgodovinskega dogajanja pomenijo za vsakega obiskovalca doživetje, kakršnega more biti deležen le malokje drugje.

Potovanje po Turčiji nam ne dela nobenih preglavic. Za skromnega obiskovalca je povsod preskrbljeno, vsaka vas premore han in gostilno, vse je skrajno primitivno, a poceni in razmeroma snažno. Železnic je malo, prevoz je počasen in drag. Dosti več je sodobno urejenih cest z neverjetno gostim avtobusnim prometom. Prevoz z avtobusi je zelo poceni; od Adane do Ankare je 500 kilometrov, za to pot sem plačal 13 lir — nekako 800 dinarjev. V vseh večjih krajih so postaje s čakalnicami za potnike, ki se nenavedno

radi zadržujejo v teh prostorih. Za vozni red se ne zmenijo veliko, nič jih ne moti, če morajo na odhod čakati ves dan. Brezbrižnost in malomarnost sta še vedno značilen pojav v turskem načinu življenja.

Turčija ima velike možnosti za razvoj tujškega prometa, a je doslej v ta namen le malo storila. Leta 1960 so izdelali prve prospekte, vse drugo šele nastaja. To je vzrok, da tuji turisti obiskujejo samo Istanbul; notranjost sameva, redki so popotniki, ki so prodrli do njenih lepot in do čudovitih kulturno-zgodovinskih spomenikov. Še manj pa je takih, ki so se lahko seznanili s turškim prebivalstvom; preprosto je, a skrajno pošteno in gostoljubno, da ga človek le težko pozabi.

Darko Radinja

Osnovne koncepcije geografskega študija

Na oddelku za geografijo Filozofske fakultete ljubljanske univerze je bila oktobra leta 1962. izvedena anketa med slušatelji, ki so se v tem letu odločili za študij geografije. S tem smo želeli dobiti vpogled v obseg in strukturo geografskega znanja, ki ga ti prineso iz srednje šole. Ob tej priliki je bilo zbranih in obdelanih 3320 odgovorov. Del teh rezultatov je bil v Geografskem obzorniku že objavljen, tokrat pa posredujemo nekaj nadaljnjih spoznanj.

Analiza anketnih odgovorov nam je razen obsega in strukture geografskega znanja pokazala tudi fiziognomijo tega znanja. Iz odgovorov pa je bilo moč razbrati tudi same koncepcije, ki so to znanje formirale.

Analiza je pravzaprav le potrdila spoznanje, pridobljeno v zadnjem času s študenti prvega letnika, da v srednji šoli prevladujeta dve smeri geografskega pouka. Obe pa pravzaprav izkrivljata osnovno vsebino geografije, in v marsičem negirata geografsko znanost, in razumljivo, zato tudi ne moreta prispevati k ugledu geografije.*

Prva koncepcija se kaže v pretiranem fakticizmu, v hipertrofiji geografskega inventarja, v mehanskem nizanju dejstev itd. Kaže pa se nadalje tudi v statičnem in izoliranem prikazovanju geografskih spoznanj ter v nefunkcionalnem prikazovanju geografskih pojavov. To je tako imenovana klasična smer, ki je v geografskem pouku še vedno zelo trdovratna in ki v marsičem siromaši vzgojno in izobrazbeno vrednost geografije.

* Ker je naš namen, da opozorimo le na nekatere kritične koncepcije geografskega pouka, ne omenjamo vsega tega, kar je pozitivno v srednješolskem geografskem pouku.

Tak pouk geografije namreč pretirano obremenjuje spomin, ne pomaga pa formirati ustreznih pogledov na svet kot celoto, niti na posamezne njegove komplekse. Zelo malo pripomore tudi k razvoju samega mišljenja, bodisi splošnega bodi geografskega. Spričo tega torej ne pospešuje ustreznega intelektualnega razvoja. Samo kopičenje dejstev pa tudi ne nudi sposobnosti za nadaljnje samostojno opredeljevanje, vrednotenje in pa tolmačenje novih geografskih spoznanj, novih geografskih pojavov in procesov. Ta klasična geografija nudi torej predvsem gradivo, ne pa tudi dovolj sredstev za uspešno nadaljnje delo. Razen tega pa na ta način pridobljeno znanje ni moč reproducirati oziroma uporabljati z ustrežno zanesljivostjo, ker sloni bolj na spominu kot na razumevanju. Tako izobraževanje tudi ne nudi elementov, s katerimi bi mogli sproti presojeti možnosti oziroma verjetnosti za posamezna dejstva in pojave. Tako znanje je prej načitanost kot izobrazba. Seveda pa ima klasična smer geografskega pouka tudi vrsto pozitivnih lastnosti, saj posveča sistematiki znanja in geografskemu inventarju obilo pažnje.

Pri analiziranju ankete smo večkrat ugotovili, da vsebujejo odgovori le geografska dejstva, čeprav terjajo vprašanja pravzaprav tolmačenje teh dejstev. Vprašanja in tovrstni odgovori so si torej v očitnem nasprotju. Pri odgovorih na prvo tako vprašanje smo domnevali, da gre za nerazumevanje oziroma za površno dojetje vprašanja. Kasneje pa smo spoznali, da je nespornost izključen, saj so se take razlike pojavljale le pri tistem tipu vprašanj, ki terja razlago geografskih pojavov in procesov, ko gre torej za genetično in funkcionalno plat teh pojavov.

Oglejmo si nekaj primerov! Na vprašanje „Kaj oblikuje podnebje kake pokrajine?“ je določeno

število odgovorov navajalo, da oblikujeta klimo ter da ustvarjajo podnebje temperatura, vlaga in predvsem temperaturni in padavinski letni tok padavine, zračni pritisk in veter itd. Pri tem so nekateri našli meteorološke oziroma klimatske elemente zelo podrobno in izčrpno ter so s tem pokazali neoporečno fakticistično znanje. Toda hkrati so pokazali precej neogljenosti pri opredeljevanju teh pojavov. Saj so na primer klimatske elemente, klimatske faktorje in klimatske indikatorje vseprek zamenjevali. Niso bile redke navedbe, da vplivajo na klimo letni časi, flora, hidrografska mreža itd., kar je očitna zamenjava vzrokov in posledic.

Podobno je pri vprašanju, kjer je bilo treba opredeliti osnovne pobude za osnovanje Beneluxa. Tudi tu je bilo določeno število odgovorov, ki so navajali številna dejstva, na primer katere dežele sestavljajo Benelux, kje leže, kakšne so in kaj proizvajajo. Toda pri takih odgovorih se je dosledno tudi pokazalo, da študenti navedenih dejstev ne znajo vrednotiti in z njimi sklepati na pobude, ki so pripomogle k osnovanju Beneluxa. Skratka, prikazano je fakticistično znanje, ne pa geografsko mišljenje.

Podobni odgovori so bili tudi pri nekaterih drugih vprašanjih: Kako ugotavljamo razvitost turizma v kaki deželi? Opredeli socialistične poteze našega gospodarstva! Zakaj je Črna gora samostojna republika? Kateri razlogi so narekovali namestitev tovarne aluminija v Kidričevem? Rastolmači osnovne poteze hidrografske mreže naše države v paleogeografski luči! Pri zadnjem je bilo treba na kratko pojasniti različno velik delež črnomskega, jadranskega in egejskega povodja. V marsikaterem anketnem odgovoru na to vprašanje se ne zrcali le fakticizem, temveč tudi statično in nefunkcionalno pojmovanje geografskih pojavov. Ob takih vprašanjih so se slabosti klasične koncepcije geografskega pouka najbolj pokazale.

Nekateri so na omenjeno vprašanje odgovorili le to, da je največje povodje črnomske, ki obsega 70% naše države, da je na drugem mestu jadransko z 20% ter na tretjem egejsko z 10%. Torej povsem pravilno, neoporečno navajanje goilih dejstev in nič več! — Drugi pa so na primer navajali: „da se zaradi visokih gora ob jadranski obali večina naših rek izliva v Donavo“ ali pa „da se reke večinoma iztekajo proti vzhodu (v Donavo) zato, ker je površje nagnjeno v to smer“ (!). Prvo in drugo je lep primer statičnega pojmovanja geografskih pojavov. Spet drugi so navajali „da so jadranske reke kratke, ker je razvodnica blizu morja“.

Tudi to je drastičen primer izoliranega in nefunkcionalnega pojmovanja geografskih pojavov.

Ti in še nešteti drugi primeri kažejo vse slabosti omenjene koncepcije geografskega pouka, ki je očitno formirala znanje, prikazano v anketi. Vendar je treba podčrtati, da ima ta klasična koncepcija tudi dobre strani. Ena od teh se kaže

v večji sistematiki (čeprav je formalna) in v obvladanju obsežnejšega geografskega inventarja, kar za druge smeri geografskega pouka, kot bomo še spoznali, žal, ne moremo trditi.

Druga koncepcija, ki se uveljavlja v geografskem pouku, je nastala deloma kot reakcija na klasično smer. Pri njej gre za poudarjanje dinamičnosti, funkcionalnosti, sozavisnosti ter kompleksnosti geografskih pojavov. Poudarek je torej na geografskih procesih, na njihovem tolmačenju in genezi. Toda zaradi vsega tega se često zanemari potrebni geografski inventar. Tako je interpretiranje često brez potrebne dokumentacije. Zato je za to koncepcijo nevarno, da je tolmačenje v zraku in nima prave podlage, pa se zato kaj hitro izrodi v pretirano posploševanje, poenastavljanje in improvizacijo. S tem pa se tudi kaj hitro zaide v različne oblike geografskega determinizma in aktualizma.

Pri marsikaterem anketnem odgovoru se je pokazalo, da vsebuje sicer geografski način mišljenja, čeprav so sama dejstva pomanjkljiva ali celo napačna. S tem je seveda tudi samo tolmačenje ponajvečkrat nepravilno, ker temelji na neustreznih dejstvih. Taki odgovori pričajo, da so si študenti sicer pridobili ustrezn način mišljenja, ustrezne principe presojanja in vrednotenja geografskih pojavov, da pa istočasno ne poznajo geografskih dejstev v toliki meri, da bi mogli te principe od primera do primera tudi stvarno utemeljiti. Z razliko od klasične geografije daje ta tako imenovana funkcionalna geografija le orodja, ne pa tudi dovolj gradiva za uspešno nadaljnje delo.

Našo trditev ilustrira obilo primerov. Na vprašanje „Zakaj je Črna gora samostojna republika?“ je določeno število slušateljev navedlo principe, s katerimi opredeljujemo narod. Tako so navajali, da mora imeti narod ozemlje, da mora imeti svojo zgodovino oziroma tradicijo, svojo kulturo, svoj jezik in podobno. Nekateri so se celo spuščali v opredeljevanje, kaj je ljudstvo in kaj narod. Toda kljub temu pa v tem konkretnem primeru niso znali opredeliti odločilnih dejstev. Tako so na primer mirne duše navajali, da so Črnogorci organizirani v posebni republiki, ker imajo svoj jezik. Nasprotno pa so učenci klasične smeri navajali, da je Črna gora samostojna, ker je republika (!), ker ima svojo vlado (!), ker imajo tudi Slovenci svojo republiko in zato tudi Črnogorci itd. V takih in podobnih odgovorih se pač drastično kažejo diametralna nasprotja obeh koncepcij geografskega pouka.

Tudi pri vprašanju „Kateri razlogi so narekovali namestitev tovarne aluminija v Kidričevem?“ sta se lepo manifestirali omenjeni dve koncepciji. Številni odgovori navajajo splošne principe, ki odločajo pri razmeščanju industrije (surovina, energetski vir, prometna lega, delovna sila, kapital itd.), toda pri tem, kaj od vsega tega velja konkretno za Kidričevo, so odgovori zelo nezanesljivi. Taki odgovori na primer navajajo, da je

Kidričevo postavljeno v gosto naseljeno pokrajino (delovna sila), v bližini trga, ob ležišču aluminijeve rude (!) itd. Podobnih primerov bi lahko navedli še več.

Z analizo anketnih odgovorov smo dobili vpogled tudi še v druge učnovzgojne smeri geografskega pouka. Vendar so nekatere komaj nakazane. Zato jih zaenkrat ne gre opredeljevati, saj jim tudi ne moremo določiti pomena, ki ga v resnici imajo.

Pač pa bi radi opozorili na drug pojav, ki se je najbolj drastično pokazal, ko je bilo treba opredeliti socialistične poteze našega gospodarstva (SFRJ). Močno preseneti namreč dejstvo, da o stvareh, ki so najbolj neposredne, ki jih mladina sama doživlja, ki so aktualne itd., študenti nimajo pravih in zanesljivih predstav. Bržkone ni le v neposrednosti in širini teh pojavov iskati vzrokov, da študenti ne izluščijo bistva oziroma dominantnih potez teh pojavov.

Odgovori na gornje vprašanje kažejo presenetljivo dejstvo, da o tistih pojavih, s katerimi se dijaki seznanjajo po najrazličnejših linijah (po dnevnem tisku, radiu, po mladinskih in drugih organizacijah, v javnem življenju sploh), imajo zelo neurejene, pomanjkljive in napačne predstave. Verjetno gre za čisto psihološki pojav, ko se mladina podzavestno brani vsega, kar se ji prav pogošto ponavlja. To spoznanje pa je zelo pomembno, saj opozarja, da mora šola znanje, ki je pridobljeno na tako heterogen način, predvsem urediti, zlasti pa deducirati na bistvene oziroma dominantne poteze. Očitno so, torej deduktivne metode pri celi vrsti sodobnih pojavov neobhodno potrebne. S tem v zvezi se odpira tudi vprašanje same idejnosti geografskega pouka.

Iz vsega nakazanega je videti, da se pred geografski pouk postavljajo pomembne naloge. Poiskati je treba koncepcijo, ki sodobnemu učnovzgojnemu pouku geografije najbolj ustreza. Pravzaprav je niti ni treba iskati, saj je marsikje živa in jo tu in tam tudi s pridom uveljavljajo, kot je moč sklepati po anketnih odgovorih. Z veseljem moremo ugotoviti, da marsikateri profesor geografije na srednji šoli s pridom išče in uveljavlja sodobne učnovzgojne koncepcije geografskega pouka. Toda nedvomno je premalo, če

taka prizadevanja le pozdravljamo, potrebno jih je tudi aktivno podpreti in organizirano usmerjati. Nedvomno je to ena izmed nujnih in stalnih nalog različnih geografskih institucij. Tako lahko upamo, da bodo sčasoma take koncepcije postale prevladujoča smer v geografskem pouku.

Ena od teh sodobnih koncepcij skuša obdržati pozitivne lastnosti že omenjenih dveh smeri („klasične“ in „funkcionalne“). Od prve skuša obdržati dovolj solidno, vendar ne pretirano sistematiko, ki naj ne bo sama sebi namen. Obenem pa se trudi določiti tudi izbor geografskih faktov ter ustvariti pretehtano dokumentacijo, ki pa ne sme biti pretirana in se spremeniti v balast, niti ne sme biti prerevna in izbrana zgolj iz aktualističnih vidikov.

Zavedati se je treba, da se morajo tudi v samem izboru geografske snovi zrealiti družbene spremembe v zadnjih dveh ali treh desetletjih doma in po svetu, kakor tudi razvoj same geografske znanosti v tem času. Šele na takem preudarno izbranem gradivu (katerega izbor pa nikakor ni enostaven in je zato potrebno organizirano delo v okviru ustreznih geografskih institucij) je treba graditi spoznanja o funkcionalnosti in kompleksnosti geografskih pojavov. V tej koncepciji so nadalje tudi težnje, da izbor ne bi veljal za geografski inventar, temveč tudi za kompleksnejša geografska spoznanja. Zato se teži k izboru posameznih tipov geografskih pojavov oziroma njih kompleksov. To velja na primer za tipe reliefa, za tipe podnebja, za tipe prsti, za tipe vegetacije in za tipe prirodnih pokrajin; prav tako pa tudi za tipe gospodarske izrabe tal oziroma za tipe gospodarskih načinov življenja, za tipe kulturnih pokrajin itd.

Samo ob sebi je razumljivo, da gre v tej koncepciji tudi za razvijanje sodobnega geografskega načina mišljenja, za formiranje naprednih pogledov na svet itd.

Prepričani smo, da se bo vzporedno z uveljavljanjem te in drugih sodobnih koncepcij v geografskem pouku poglobljalo ne le geografsko znanje temveč tudi sama struktura znanja in sama struktura geografskega mišljenja, kar so zaenkrat še vedno najmanj pozitivne lastnosti našega geografskega pouka.